

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У ВНЗ

І.В.Власюк

Анотація. Стаття присвячена аналізу інформаційної компетентності, визначенню її складових компонентів, етапів формування та критеріїв сформованості, виходячи з позицій професійної підготовки майбутніх економістів.

Ключові слова: компетентність, компетенція, загальні компетентності, інформаційна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність.

Аннотация. Статья посвящена анализу информационной компетентности, определению ее составляющих компонентов, этапов формирования и критериев сформированности, исходя из позиций профессиональной подготовки будущих экономистов.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, общие компетентности, информационная компетентность, информационно-коммуникационная компетентность.

Summary. This article analyzes the information competence, identifying its components, stages of development and criteria formed the basis of the position of professional training of future economists.

Keywords: competence, competence, shared competence, informational competence, information - communication competence.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення свідчать про нестримний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, комп'ютеризації всіх сфер виробництва, обслуговування, науки та освіти, які спонукали швидкоплинні зміни устрою суспільства, де на перше місце виходять не товарно-торгівельні відносини, а фундаментального значення набуває інформація як стратегічний ресурс. Нині ми живемо в інформаційному суспільстві, де лідирувати можуть лише ті, хто володіє своєчасною, повною та достовірною інформацією, яка пов'язана не тільки з питаннями професійної діяльності, а й надає впевненості з питань, що стосуються будь-якої сфери людського життя, яку ніяк не можна уявити без використання інформаційно-комунікаційних технологій. «Хто володіє інформацією, той володіє світом» (Уїнстон Черчілль).

Інформаційне суспільство досить динамічне утворення, яке вимагає постійного накопичення та оновлення знань, навчання та підвищення кваліфікації з метою підтримки конкурентоспроможності фахівця на сучасному ринку праці. Якщо раніше тих знань, що їх студенти отримували під час навчання у ВНЗ вистачало для довготривалої професійної діяльності, то на даний час суспільство вимагає, щоб одержані знання були підкріплені знаннями з інформаційних технологій хоча б на рівні користувачів.

У ВНЗ, окрім сформованих загальнопредметних знань, умінь, навичок їх використання, необхідно формувати ще й уміння та навички використання інформаційно-комунікаційних технологій та сучасного програмного забезпечення. Яким же чином відбувається це формування умінь та навичок?

Аналіз попередніх джерел. Вітчизняні та закордонні вчені приділяють значну увагу аналізу професійної підготовки фахівців, зокрема, розглядають такі її аспекти, як: проблеми неперервної професійної освіти (С.Гончаренко, Н.Ничкало), професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі (А.Алексюк, В.Бондар, В.Козаков, В.Олійник); розробка теоретичних положень компетентної освіти (І.Агапов, І.Зимня, Т.Каткова, Н.Кузьміна, Б.Оскарсон, Дж.Равен, С.Шилов); розробка та впровадження сучасних педагогічних технологій професійної підготовки фахівців (В.Безпалько, О.Пехота, С.Сисоєва), проблеми інформатизації освіти (В.Биков, Б.Гершунський, М.Жалдак, Ю.Машбиць); вивчення використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі вищої школи (С.Гончаренко, Р.Гуревич, В.Кухаренко, В.Олійник, П.Стефаненко) та впровадження комп'ютерних технологій в освітній процес вищих навчальних закладів (Н.Апатова, І.Булах, А.Верлань, М.Кадемія, Г.Козлакова); розвиток інформаційної компетентності майбутніх спеціалістів (І.Зязюн, Р.Гуревич, А.Макарова, В.Петрук, Л.Петухова, Дж.Равен, С.Сисоєва, А.Хуторський). Нині в працях науковців значна увага приділяється професійній підготовці економістів (В.Бобров, Т.Поясок, С.Федорова, І.Хангельдієва, Е.Харчевникова), зокрема – застосуванню інформаційних технологій в економічній освіті (Є.Іванченко, Т.Коваль, М.Коляда, С.Кустовський, Т.Поясок).

Мета статті полягає в аналізі поняття інформаційної компетентності та у визначенні складових компонентів інформаційної компетентності майбутніх економістів, етапів її формування та визначення критеріїв (показників) її сформованості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз категоріального апарату компетентнісного підходу свідчить, що він включає два основних, базових поняття: компетентність і компетенція. Щодо цих понять, то нині відсутнє єдине, загальноприйняте означення цих термінів. В окремих роботах ці поняття розмежовують, а в інших – вважають синонімами.

Аналізуючи ці поняття, виділимо багатогранні та багатокомпонентні означення терміну "компетентність". Це можна пояснити тим, що різні автори виділяють у цьому понятті різні його сутнісні характеристики:

- знання, уміння, навички (В.Байденко, Г.Борозенець, В.Дьомін, І.Єрмакова, І.Зимня, Р.Мільруд, Г.Несен, Н.Ничкало, О.Овчарук, О.Пометун, Г.Попова, Дж.Равен, Л.Сохань, А.Хуторський);

- якість або сукупність якостей особистості (В.Байденко, Г.Борозенець, В.Дьомін, І.Єрмакова, І.Зимня, А.Маркова, Г.Несен, Н.Ничкало, О.Овчарук, О.Пометун, Г.Попова, Дж.Равен, Л.Сохань, Ю.Татур, А.Хуторський);

- здатність щось робити добре, ефективно (В.Байденко, І.Єрмакова, І.Зимня, Дж.Кондр, Г.Несен, Н.Ничкало, О.Овчарук, Г.Попова, Л.Сохань);

- досвід діяльності (А.Хуторський);

- уміння вирішувати проблеми (Н.Авдєєва, В.Болотов, А.Маркова);

- відповідність до вимог (В.Байденко);

- охоплює мотивацію, здатність, досвід (В.Безналов, Г.Борозенець, В.Дьомін, Р.Мільруд);

- способи мислення, способи дій (Дж.Кондр, Дж.Равен);

- особистісне ставлення до предметів результату діяльності (О.Пометун, А.Хуторський).

Що ж стосується поняття "компетенції", то О.Пометун разом з більшістю українських педагогів дійшли висновку, що під цим терміном насамперед розуміється коло повноважень якої-небудь установи, організації чи особи, сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, які є заданими для відповідного кола предметів і процесів.

Розмежовуючи ці поняття, ми під компетентністю будемо розуміти таку характеристику особистості, яка відображає готовність і можливість людини збирати всі свої знання, уміння, досвід і способи діяльності та поведінки для того, щоб розв'язати завдання, вирішити питання, які виникають перед нею в процесі діяльності, а компетенції – це певні вимоги, які висуває суспільство до підготовки людини, які необхідні їй для здійснення продуктивної професійної діяльності.

Мета освітньої діяльності полягає в розвитку загальних та професійно – трудових компетентностей у студентів ВНЗ. Загальні компетентності потрібні для соціально – трудової адаптації в житті і складаються з ключових (базових) та предметних, які формуються в процесі безперервної освіти, а професійно – трудові (спеціальні) – це набір компетентностей професії та кваліфікації людини і формуються під час одержання професійної освіти, підвищення кваліфікації, стажування.

Особлива увага приділяється вивченню питань ключових компетентностей, що являють собою сукупність суспільно визнаних знань, умінь, навичок та цінностей, оскільки вони зачіпають не тільки питання освіти, а й стосуються також соціальної сфери суспільства, що передбачає формування в молоді певних навичок для життя, діяльності та значний інтелектуальний їх розвиток. У дослідженнях вітчизняних науковців [3, с. 36] подається такий перелік ключових компетентностей: уміння навчатися, багатокультурна, соціальна, здоров'язберігаюча, інформаційно-комунікаційна, громадянська та підприємницька компетентність. А.Хуторський [4, с. 59] визначає компетенції як складові елементи компетентності й пропонує наступну класифікацію ключових компетенцій: *ціннісно-сміслові* – пов'язані з ціннісними орієнтирами того, хто навчається, його здатність бачити і розуміти навколишній світ; *загальнокультурні*; *навчально-пізнавальні* – пов'язані з пізнавальною діяльністю особистості, що включає елементи логічної, методологічної діяльності; *інформаційні* – пов'язані з пошуком, відбором та аналізом необхідної інформації, її перетворенням, збереженням і передачею, вмінням користуватися засобами інформації (телевізор, факс, магнітофон, комп'ютер, телефон, ксерокс, модем) та інформаційними технологіями (електронна пошта, засоби масової інформації, Інтернет, аудіо – відеозапис); *комунікативні* – знання мов, вміння працювати у колективі; *соціально-трудова* – виконання ролі громадянина, виборця, знання економіки та права; *компетенції особистісного самовдосконалення* – саморозвиток, саморегуляція, самопідтримка.

Проведений аналіз свідчить, що інформаційна компетентність є однією з головних складових базових компетентностей, яка потребує обов'язкового її формування в студентів ВНЗ, з метою забезпечення їхньої подальшої продуктивної професійної діяльності.

Питання інформаційної компетентності набуває актуальності в сучасних умовах інформатизації суспільства і є частиною процесу реформування системи освіти в країнах Європи.

У дослідженнях вітчизняних та українських вчених це поняття має різні тлумачення: системний обсяг знань, умінь та навичок набуття, перетворення, передачі та використання інформації в різних галузях людської діяльності для якісного використання професійних функцій (А.Зав'ялова, Л.Петухова, І.Зимня); як здатність знаходити, оцінювати, використовувати й повідомляти інформацію в усіх її видах (В.Недбай); як вміння самостійно шукати, аналізувати, відбирати необхідну інформацію, організувати, перетворювати, зберігати та передавати її за допомогою спеціальних пристроїв (наприклад, телефон, комп'ютер, телевізор) та інформаційних технологій (А.Хуторський); як підтверджену здатність особистості використовувати на практиці ІКТ для задоволення власних індивідуальних потреб і розв'язання професійних завдань у певній предметній галузі (О.Спирін); як здатність орієнтуватись в інформаційному просторі, володіти й оперувати інформацією відповідно до потреб ринку, технічна та технологічна освіченість особистості, її підготовленість до життя і праці у високорозвиненому інформаційному суспільстві (О.Овчарук).

М.Кадемія наводить наступні визначення інформаційної компетентності:

- мотивація, потреба й інтерес до одержання знань, умінь і навичок у царині гуманітарних, програмних засобів інформації;
- сукупність суспільних, природничих і гуманітарних знань, що відображають систему сучасного інформаційного суспільства;
- знання, що складають інформативну основу пошукової пізнавальної діяльності;
- способи і дії, що визначають операційну основу пошукової, пізнавальної діяльності;
- досвід пошукової діяльності у сфері програмного забезпечення;
- досвід взаємин " людина - комп'ютер" [2, с. 81].

Щодо американських дослідників, то вони інформаційну компетентність визначають як поєднання комп'ютерної грамотності, вміння працювати з традиційними видами повідомлень у бібліотеці, технологічної грамотності, етики, критичного сприйняття і навичок комунікації [1].

Узагальнюючи розглянуті визначення доходимо висновків, що: по-перше, інформаційна компетентність може розглядатися як процес, результат або рівень розвитку особистості; по-друге, як якість особистості, що включає знання, вміння й навички виконання різних видів інформаційної діяльності і ціннісне ставлення до цієї діяльності, а під інформаційною діяльністю розуміють сукупність процесів збору, аналізу, перетворення, зберігання, пошуку та розповсюдження інформації; по-третє, інформаційна компетентність спеціаліста цілком пов'язана з його професійною діяльністю; по-четверте, компетентність можна розглядати в трьох аспектах: у складі ключових компетенцій; як складову професійної компетентності та як етап становлення його професійної або інформаційної культури.

Які ж компоненти інформаційної компетентності повинні бути сформовані у майбутніх спеціалістів економічного профілю, які етапи (послідовність) їх формування, критерії сформованості цих компонент мають бути в студента-економіста, тобто, що повинен знати і уміти майбутній економіст?

На думку Н.Баловсяк [1, с. 23], інформаційна компетентність включає три компоненти: *інформаційну* (здатність ефективної роботи з інформацією у всіх її представленнях); *комп'ютерну або комп'ютерно-технологічну* (що визначає уміння та навички щодо роботи з сучасними комп'ютерними засобами та програмним забезпеченням); *процесуально-діяльнісну* (здатність використовувати сучасні засоби інформаційно-комунікаційних та комп'ютерних технологій для роботи з інформацією та для розв'язання професійних питань).

Розглянемо, які ж сформовані знання та вміння включає кожна з цих компонентів.

Оскільки *інформаційна складова* полягає у роботі з інформацією, то вона повинна містити наступні знання та вміння: вміння чітко визначати об'єм необхідної інформації, її зміст та з якою метою вона потрібна; вміння використовувати інформаційні ресурси як у професійній діяльності, так і у житті; знання правових, юридичних та економічних норм використання інформаційних ресурсів; вміння використовувати для пошуку інформації різні інформаційні джерела та вміння критично аналізувати та оцінювати одержану інформацію. Що стосується *комп'ютерної або комп'ютерно-технологічної компоненти*, то ми додержуємось думки науковця, але, на наш погляд, було б доцільніше представити цей компонент як *технічний*, який містить знання теоретичних основ

функціонування комп'ютерної техніки, основ збереження інформації і вміння працювати з операційними системами, та *інформаційно-технологічний*, який містить вміння працювати з офісними програмами, з електронною поштою, в мережі Інтернет, електронними довідниками та базами даних, із спеціальним програмним забезпеченням та знання гіпертекстової технології.

Процесуально-діяльнісний компонент містить наступні знання та вміння: вміння опрацювати отриману інформацію засобами комп'ютерних технологій і зберігати її в електронному вигляді; вміння використовувати засоби сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для спілкування; вміння шукати необхідну інформацію на комп'ютері та в мережі Інтернет; усвідомлення переваг використання комп'ютерних технологій; знання з питань економічного характеру, які можна розв'язувати за допомогою комп'ютерів; вміння обирати найкраще програмне забезпечення з метою розв'язування економічних питань.

На нашу думку, до даних компонентів інформаційної компетентності потрібно додати ще й особистісні якості, а саме: комунікативні здібності, здатність до самоорганізації та організації інших людей, здатність до рефлексії, до швидкої мобілізації власних знань та вмінь у ході зміни власної діяльності, здатність до саморозвитку.

Для майбутніх економістів специфічними складовими інформаційної компетентності є *комунікативна* (уміння спілкуватися за допомогою електронних засобів), *алгоритмізація* (усвідомлення комп'ютера як універсального виконавця алгоритмів, володіння теорією алгоритмів та володіння навичками конструювання алгоритмів для розв'язування завдань прикладного характеру), *моделювання* (уміння будувати інформаційні моделі економічних об'єктів і використовувати їх, володіти навичками роботи уже з готовими інформаційними економічними моделями та вміння інтерпретувати результати), *проекткування* (вміння орієнтуватись у сучасному стані розвитку інформаційно-комунікаційних технологій; вміти працювати з органайзерами, планувальниками, з системами економічного проектування; вміти планувати діяльність щодо пошуку, опрацювання, зберігання та передавання інформації) та *управління* (розуміти специфіку управління в економічній сфері та володіти інструментами проектного менеджменту).

На основі опрацьованого матеріалу можна зробити висновок, що нині інформаційна компетентність майбутнього економіста, незалежно від виконуваної ним професійної діяльності, повинна включати знання та вміння майбутнього фахівця працювати з інформацією та комп'ютерними технологіями, формування яких проходить кілька етапів: основний (базовий), спеціальний та професійний. Розглянемо періоди формування цих етапів, та які знання, вміння та навички формуються на кожному з них (рис. 1).

Визначимо основні критерії рівня сформованості знань, умінь, навичок майбутнього економіста та інформаційні задачі, які він має вирішувати:

- опрацювання ділової інформації (економічної, статистичної, поданої у цифровій формі);
- підготовка документів на основі опрацьованої інформації, яка подана у вигляді таблиць, діаграм, графіків;
- прийняття рішень на основі аналізу фактичних даних, складання прогнозів;
- пошук необхідної інформації в усіх доступних джерелах, у тому числі й за допомогою інформаційно – комунікаційних технологій;
- обмін даними на відстані.

Аналізуючи вимоги до професійної підготовки економістів, сформульовані в освітньо-кваліфікаційній характеристиці та враховуючи вище наведені задачі, можна зробити висновок, що фахівець економічного профілю повинен:

- мислити стратегічно, володіти навичками інтуїтивного мислення, ухвалювати швидкі й правильні рішення;
- мати широкий кругозір, міцні професійні знання;
- розуміти роль самоосвіти, саморозвитку й самовиховання;
- знати основні поняття в галузі інформатики, відомості про види інформації, методи її збирання, зберігання й опрацювання, використовувати сучасні інформаційні технології;
- вміти сприймати інформацію та працювати з різними джерелами;
- вміти систематизувати й узагальнювати статистичну інформацію, готувати довідки з питань професійної діяльності, редагувати, рецензувати, складати реферати статей;
- знати різні способи представлення даних у графічній, вербальній і числовій формах;
- знати закони і нормативні акти, які регламентують економічну діяльність, основи інформаційної безпеки;

- вміти шукати потрібну інформацію у мережевих базах даних, користуватися електронною поштою, текстовим процесором, електронними таблицями, бухгалтерськими та фінансовими програмами.

Періоди формування	<p>Формується:</p> <ul style="list-style-type: none"> - в період отримання середньої освіти; - на початкових курсах ВНЗ; - в процесі самоосвіти. 	<p>Формується:</p> <ul style="list-style-type: none"> - в процесі навчання у ВНЗ на спеціальностях економічного спрямування. 	<p>Формується:</p> <ul style="list-style-type: none"> - в період отримання вищої освіти відповідного напрямку підготовки; - під час здійснення професійної діяльності; - в процесі самоосвіти.
Отриманні знання, вміння та навички	<ul style="list-style-type: none"> - формування основних знань про інформацію, інформаційні процеси, інформаційно – комунікаційні засоби її опрацювання; - уміння та навички застосування методів та способів опрацювання інформації; - особистісні якості. 	<ul style="list-style-type: none"> - формування знань про принципи побудови та функціонування обчислювальних машин; - організація обчислювальних процесів на персональних комп'ютерах та її алгоритмізація; - програмне забезпечення персональних комп'ютерів і комп'ютерних мереж; - ефективне використання сучасних ІКТ у професійній діяльності. 	<ul style="list-style-type: none"> - освоєння принципів роботи специфічного програмного забезпечення; - поглиблене вивчення мережевих технологій, основ ВЕБ – дизайну, основ офісного програмування; - закріплення умінь і навичок роботи зі структурованими документами, з базами та сховищами даних, з програмними засобами оброблення економічної інформації; - особистісні якості.

Рис. 1. Етапи формування інформаційної компетентності

Висновки. На підставі проведеного аналізу літератури з досліджуваної проблеми виокремлені складові інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього економіста, означені етапи їх формування та виділені знання, уміння, якими повинен володіти майбутній економіст.

Нині сучасний економіст повинен бути всебічно освіченою та ерудованою людиною, мати стійкі професійні знання, розбиратися в специфічних питаннях майбутньої професійної діяльності та володіти знаннями та вміннями з інформаційно-комунікаційних технологій, які б забезпечували йому гідне місце у сучасному інформаційному суспільстві.

Література

1. Information Literacy Competency Standards for Higher Education (www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/standards.pdf)
2. Баловсяк Н. Інформаційна компетентність фахівця / Н. Баловсяк // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – №5. – С. 21-28.
3. Кадемія М. Інформаційно – комунікаційні технології навчання: термінологічний словник / [авт. – уклад. М. Кадемія]. – Львів: СПОЛОМ, 2009. – 260 с.
4. Овчарук О. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / О. Овчарук. – К.: „К. І. С.”, 2004. – 112 с.
5. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно – ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 59-68.